

Antony Giddens: The Consequences of Modernity. Cambridge, Polity Press 1990, 186 s.

Kniha napsaná formou eseje sice nepatří mezi nejnovější publikace velice produktivního a v geografických kruzích vstřícně přijímaného sociologa světového jména, nicméně představuje bohatý zdroj inspirací k zamyšlení se nad vývojem moderní společnosti, který by neměl uniknout žádnému z geografů dotýkajících se třeba jen okrajově společenské problematiky. Text přináší ve značně zhuštěné ale přehledné formě jakési shrnutí Giddensových myšlenek z průběhu osmdesátých let a zároveň naznačuje směry, kterými se bude ubírat jeho analýza v letech devadesátých (což potvrzují dvě novější Giddensovy publikace).

Kniha představuje reakci vůči v dnešní společenské vědě značně rozšířenému trendu vidět současnou etapu vývoje společnosti jako počátek postmoderní společnosti (postmodernity). Autor však tvrdí, že my stále ještě v postmoderní společnosti nežijeme. Základní rysy hlavních společenských institucí totiž naznačují, že nyní, na konci dvacátého století, spíše než aby jsme vstupovali do postmodernity, tak se posunujeme do stádia "vyšší modernity", ve kterém se charakter modernity projevuje v mnohem radikalizovanější a univerzálnější formě než kdykoliv dříve. Giddens nepopírá možnost nástupu postmodernity, nicméně tvrdí, že současný svět je ovládán institucemi, které se vyznačují zcela zjevnými moderními formami.

Právě některé z hlavních charakteristik "vyšší modernity" vedou pozorovatele k pocitu ztráty orientace v nesmírně komplexních a zároveň značně dynamických formách reality dnešního světa, což vede k pocitu, že žijeme v novém typu společnosti. Giddens však svojí analýzou hlavních společenských institucí naznačuje, že současná situace je pouze pokračováním období, které nazýváme modernitou. "Co je to modernita?": táže se Giddens. Zatímco Marx ji spojuje s nástupem kapitalismu, Durkheim s industrializací a Weber s racionalizací organizace, Giddens tvrdí, že modernita je mnohorozměrný substrát, kde každý z výše uvedených prvků hraje svoji úlohu. Definovat modernitu znamená vysvětlit její odlišnost od tradičních kultur. Žádná z tradičních sociologických perspektiv nám však neposkytuje perspektivu vhodnou k uchopení základních charakteristik modernity, které Giddens vidí jako extrémní dynamiku a globalizaci moderních institucí. Giddens identifikuje tři hlavní zdroje dynamiky modernity, kterými jsou (1) separace (odloučení) času a prostoru, (2) vykořenění společenských systémů z jejich lokálního kontextu a (3) reflexivní monitorování a uspořádávání společenských vztahů, vyplývající z neustálého přílivu informací, což se stává integrální součástí procesu společenské reprodukce.

Proč je separace času a prostoru tak důležitá pro dynamizaci modernity? Představuje totiž základní podmínku pro nastartování procesu vykořenění, který v praxi znamená osvobození se od místních zvyků a praktik a umožňuje racionalizaci organizace moderní společnosti postavené na spojení místního s globálním. Vykořeněním Giddens rozumí osvobození společenských vztahů z místního kontextu sociálních kontaktů a jejich restrukturalizaci v nekonečném rozpětí času a prostoru. Giddens rozlišuje dva typy mechanismů vedoucích k vykořenění: symbolické znamení (tokens) a expertní systémy. Zatímco peníze a zejména finanční transakce uskutečňované bez použití bankovek a mincí jsou příkladem prvního mechanismu, expertní systémy jsou představované vysoce profesionálními a technickými systémy pronikajícími do našeho každodenního života například v podobě masmédií či dopravních a komunikačních prostředků.

Ve druhé sekci knihy Giddens rozlišuje čtyři institucionální dimenze modernity: kapitalismus (akumulace kapitálu v kontextu trhu práce a zboží), industrialismus (transformace přírodního prostředí a rozvoj společností vytvořeného prostředí), vojenskou

sílu (kontrola prostředků násilí v kontextu industrializace války), dohled (kontrola informací a společenský dohled). Giddens dále věnuje značnou pozornost procesu globalizace, definovanému jako intenzifikace celosvětových společenských vztahů, která spojuje vzájemně vzdálené lokality takovým způsobem, že místní události jsou výrazně ovlivňovány procesy probíhajícími ve značně vzdálených oblastech a naopak. Giddens nachází čtyři základní dimenze globalizace (světová kapitalistická ekonomika, mezinárodní dělba práce, světové vojenské uspořádání a systém národních států) a používá je k rozšíření původního schematu institucí modernity.

Ve třetí sekci Giddens analyzuje roli důvěry ve fungování symbolických znamení (tokens) a expertních systémů, tj. víceméně abstraktních mechanismů. Soustřeďuje se především na srovnání kategorií důvěry a riziku v kontextu tradiční společnosti (místně zakořeněná důvěra) a moderní společnosti (důvěra v abstraktní systémy).

Téma transformace soukromí (intimity) v kontextu globalizace je zpracováno ve čtvrté sekci. Abstraktní systémy na jednu stranu vytvářejí prostředí bezpečí v každodenním životě jednotlivce i společnosti, na druhou stranu však jednatel ztrácí kontrolu nad procesy bezprostředně ovlivňujícími jeho každodenní bytí. Transformace vztahu přátelství, proces vzájemného se otevírání, objevování sebe sama, jakožto procesy přímo vyplývající z reflexivního mapování modernity, jsou oblasti, na kterých se Giddens snaží dále přiblížit výjimečné prorůstání mezi lokálním a globálním. Proti konceptu postmodernity pak Giddens buduje svoji vlastní koncepci "radikalizované modernity".

Jedním z hlavních rysů modernity je poznání, že sebevětší množství empirických poznatků nám nepomůže při posuzování odlišných hodnotových orientací, tvrdí Giddens v páté sekci. Pro předvídaní alternativních budoucností, jejichž propagace může napomoci jejich případné realizaci potřebujeme vytvářet modely "utopického realismu". Při této činnosti musíme vycházet z předpokladu, že požadavky po společenských změnách nebudou mít prakticky žádný význam pokud nedojde k jejich napojení na možnosti zabudované v institucionálních strukturách. Kritická teorie společnosti tudíž musí být sociologicky vnímavá, geopoliticky taktická, musí navrhnout modely dobré společnosti a musí poznat že emancipační politické akce musí být propojeny se skutečnou politikou a jejími institucemi.

Giddens identifikuje čtyři dimenze utopického realismu, korepondující s modelem modernity, na něž roubuje typy společenských hnutí, které ve svém celku skrývají potenciál pro možnou společenskou transformaci (dělnické hnutí, ekologická hnutí, mírová hnutí a hnutí za lidská práva). Na závěr Giddens dospívá k čtyřrozměrnému nástěnnému základních rysů postmoderního uspořádání společnosti, naznačujícího jistou formu "socialismu". Klíčovým prvkem v Giddensově modelu postmodernity je pojem "*post-scarcity system*", jehož bližší specifikace zavání spíše utopičností než realismem. Svoji společenskou váhu má však upozornění na hrozbu, skrytou v modernitě, která v Giddensově čtyřrozměrném podání zahrnuje možnosti kolapsu mechanismu ekonomického růstu, ekologické katastrofy, nukleárního či jiného rozsáhlého válečného konfliktu a růstu totalitní moci. Giddens dospívá k závěru, že přes sebedokonalejší technologický pokrok, globální kapitalistická akumulace musí jednou vyčerpat své možnosti.

V úvodu závěrečné šesté sekce si Giddens klade otázku: 'Je modernita projektem "západní civilizace" ?'. Do jisté míry ano, neboť dva základní organizační komplexy modernity (národní stát a kapitalistický výrobní systém) mají své kořeny v evropské historii. Nicméně globalizační trendy poukazující na růst vzájemné světové provázanosti, vzájemnému se ovlivňování a celoplanetárnímu povědomí, naznačují, že modernizace představuje více než pouhou difúzi západních institucí. Modernita je sjednocující nejen

v průmětu jejího globálního dopadu, ale i v procesu reflexivní znalosti základní pro její dynamický charakter.

Místo vřelého doporučení této knihy jako bohatého zdroje podnětů raději ocituji samotného Giddense: "Každý, kdo studuje současná města v jakékoliv části světa, si je vědom toho, že co se děje v libovolné městské části je pravděpodobně ovlivněno procesy probíhajícími v neomezené vzdálenosti od studované lokality, například na světových finančních a obchodních trzích" (s. 64). Každý, kdo studuje geografii libovolné oblasti by si měl být vědom procesů, které se Giddens snaží přístupným způsobem osvětlit svým čtenářům.

Luděk Sýkora